

KAROL PROHAZKA 1926–1982

Z grona zaawansowanych i wartościowych pracowników szkolnictwa wyższego ubył przedwcześnie zmarły w dniu 19.02.1982 r. dr Karol Prochazka, adiunkt Katedry Mineralogii i Petrografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, obecnie Zakładu Mineralogii i Petrografii Instytutu Nauk Geologicznych tej Uczelni.

Karol Prochazka, syn Władysława i Walerii z Grabowskich, urodził się 26.7.1926 r. w Nowym Sączu i tam ukończył szkołę podstawową w 1939 r. Z powodu wybuchu wojny i zamknięcia przez okupanta wszystkich szkół ponadpodstawowych podjął się pracy fizycznej w ogrodnictwie, a następnie w magazynach zbożowych, kontynuując naukę w szkołach tajnego nauczania. Równocześnie, mimo młodego wieku, zaangażował się w ruch oporu jako łącznik między placówkami Armii Krajowej Nowego Sącza i okolicy. Po wojnie uzupełnił swe wykształcenie średnie w liceum ogólnokształcącym im. Bolesława Chrobrego w Nowym Sączu, zakończone egzaminem dojrzałości w 1948 r. W latach 1948–1952 studiował na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ, uzyskując tytuł magistra filozofii w zakresie mineralogii na podstawie pracy „Charakterystyka chemiczno-petrograficzna diabazu z wiercenia w Wielkich Drogach”. Podczas wykonywania tej pracy dał się poznać jako biegły i sumienny analityk skał krzemianowych.

Nakazem pracy z dnia 7.12.1952 r. został skierowany do Katedry Złóż Surowców Skalnych Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, gdzie kolejno pełnił obowiązki młodszego, a następnie starszego asystenta i adiunkta. Jednakowoż w wyniku niekorzystnych zmian na tej uczelni zmuszony był przestawić się na bar-

dziej praktyczne zajęcia geologiczne w Zakładach Zjednoczenia Kopalnictwa Surowców Chemicznych początkowo w Kłodawie, a następnie w Wieliczce. W grudniu 1965 r. powrócił do miejsca swych początkowych studiów – Katedry Mineralogii i Petrografii UJ obejmując początkowo stanowisko asystenta technicznego. Odtąd mógł się poświęcić także pracy naukowej uwieńczony doktoratem w czerwcu 1968 r. „Wpływ wysadowych struktur solnych Kłodawy i Uścikowa na zasolenie skał nadkładu i wód studziennych Kujaw”. Po doktoracie uzyskał z powrotem adiunkturę i na tym stanowisku podjął się dalszych badań i opracowań, których zaawansowanie miało mu umożliwić otwarcie przewodu habilitacyjnego.

Zajęciom w Katedrze Mineralogii i Petrografii UJ oddawał się sumiennie i z zaangażowaniem: prowadził kartotekę przyrządów i pomocy szkolnych, załatwiał sprawy biurowe, zarządzał magazynem odczynników chemicznych oraz opiekował się cennym muzeum. Gorliwie i z satysfakcją poświęcał się dydaktyce i chętnie służył pomocą fachową dyplomantom.

Wyniki działalności naukowej K. Prochazki zawarte są w 25 publikacjach, z których 10 pierwszych przypada na czas pobytu w Akademii Górniczo-Hutniczej. Lata spędzone na tej uczelni wywarły decydujący wpływ na zakres tematyki przewijającej się w jego opracowaniach aż do ostatnich chwil życia. Są to zagadnienia mineralogiczne i petrograficzne krajowych złóż solnych. Pracując pod kierunkiem prof. dr J. Poborskiego zajął się badaniem skał potasowo-magnezowych, między innymi karnalitowych z kopalni w Inowrocławiu. Wtedy to stwierdził po raz pierwszy występowanie na ziemiach polskich boracytu. Opis tego minerału wraz z analizą chemiczną, a także obserwacje stosunków złożowych w pełni potwierdziły analogię genezy i budowy polskich złóż soli cechsztyńskich z solami stasfurckimi (1957).

To samodzielne i rzeczowe studium boracytu skłoniło prof. dr J. Poborskiego do powierzenia K. Prochazce opracowania rzadkiej odmiany skały solnej dolomitycznej w celu opracowania chemiczno-petrograficznego. Skała ta o zawartości 89,53% halitu, 5,54% dolomitu, 2,60% kalcytu, 0,27% anhydrytu i 2,27% substancji ilastych może być odpowiednikiem zubrów solnych, to jest skał ilastych z zawieszonymi, zwykle automorficznymi kryształami soli. Autor opracowania słusznie zauważył, iż ta odmiana soli powstała z pewnością w peryferycznych partiach zasolonego akwenu (1959).

Dolomit powstały w zbiorniku osadowym soli miał pierwotnie konsystencję luźnego mułku. Świadczy o tym okaz z Wieliczki dostarczony K. Prochazce, przedstawiający fragment drewna kopalnego z rurkowatymi wydrążeniami wyżartymi przez *Teredo*. Wydrążenia te zostały wypełnione dolomitem, gdy drewno dostało się do mułku dolomitowego (1974).

K. Prochazka wspólnie z A. Wałą i J. Wiewiórką, geologiem saliny wielickiej, zbadał także chemicznie i mikroskopowo sól o strukturze i teksturze soli spizowych. Odróżnia się ona od szarych soli tego gatunku odcieniem brunatnawym lub czerwonym i obecnością czerwonych plamek. Znana jest od dawna miernikom kopalnianym z jednego tylko odstonięcia we wschodniej części kopalni. Określenie przeto jej pozycji tektonicznej, a po części i stratygraficznej, nie jest sprecyzo-

wane. Autorzy przyjmują na podstawie następstwa smugowań widocznych w ociosach chodnika, że tworzy ona pochylony fałd. Wykonano analizy próbek, w których stwierdzono zawartość celestynu i barytu.

Obok petrograficznych problemów złóż solnych szczególniejszą uwagę poświęcał zawsze roli wód: zarówno pierwotnych, złożowych, jak i wód kopalnianych oraz wód powierzchniowych atakujących złoża. Podczas obserwacji występowania boracytu w solach karnalitowo-kizerytowych opisał działalność metamorfizującą pierwotnych wód złożowych, która spowodowała asocjację petrograficzną karnalitu i kizerytu. Zagadnieniu migracji soli i niektórych pierwiastków w nadległe utwory wysadu kłodawskiego poświęcił pracę wykonaną wspólnie z Zofią Biernat: przebadano zasolenie skał ilowcowo-piaszczystych przykrywających złoża leżące na głębokości 187,9 m. Zasolenie stwierdzono do wysokości 40 m ponad złożem, analogicznie do wyników uzyskanych przez J.J. Głogoczowskiego w łożach mioceńskich nad złożem solnym w Baryczu.

Przebadał też dr K. Prochazka wpływ wysadu solnego na zasolenie wód gruntowych i studziennych po udostępnieniu złoża przez górnictwo. W jednej z prac opisał wycieki naturalne wód słonych w złożu Inowrocławia i Wapna. Ostatnio zapoczątkował geochemiczne badania solanek wału kujawsko-pomorskiego. Temat ten miał być rozwinięty w przygotowywanej rozprawie habilitacyjnej przerwanej chorobą i zgonem.

Osobną grupę opracowań K. Prochazki tworzą analizy chemiczne skał i minerałów skałotwórczych. W rozprawie o uwodnionych krzemianach magnezowo-niklowych zebranych przez doc. C. Harańczyka z kopalni Wiry na Dolnym Śląsku i opracowanych przez niego rentgenograficznie i pod względem topograficznym, współdziałal K. Prochazki polegał na wykonaniu 14 analiz tych minerałów i ustaleniu ich wzorów chemicznych. Opracowanie to (1974) stanowi monograficzne studium mineralogii omawianych utworów w kopalni Wiry.

K. Prochazka jest też współautorem zespołowego opracowania młodego wulkanu Cotopaxi (Ekwador). Materiały zostały zebrane podczas naukowej ekspedycji przez jej uczestnika A. Paulo.

Z niemiejszą gorliwością i zaangażowaniem dołączył się K. Prochazka do organizacji wystawy zbiorów minerałów i skał. Od chwili przeprowadzki Katedry Mineralogii i Petrografii UJ z gmachu Kolegium Mniejszego do budynku wzniesionego z okazji 600-lecia Uczelni, zbiory pozostawały w skrzyniach aż do czasu należytego wykończenia pomieszczeń muzealnych. Wtedy to rozpoczęła się pełna pieczołowitości praca K. Prochazki nad urządzaniem ekspozycji. Przekonał się przy tej sposobności jak wielkie znaczenie dla dydaktyki przedstawia walor estetyczny minerałów i skał. Rezultatem tych zajęć był jego artykuł o zbiorach Muzeum Mineralogicznego przy Katedrze Mineralogii i Petrografii UJ i ich dwustuletniej historii. Zachwycony okazami artystycznych wyrobów z ozdobnych minerałów opublikował artykuł o nich wraz z barwnymi zdjęciami w popularno-naukowym „Wszechświecie”.

Życie K. Prochazki upłynęło w rzetelnej służbie nauce, Zakładowi Mineralogii i Petrografii UJ, młodzieży studiującej, pracownikom na kursach dokształ-

cających, przebiegających zawsze w atmosferze sympatii i przyjaźni. Widowym tego dowodem jest współuczestnictwo w 11 pracach zespołowych oraz wyróżnienie Go indywidualną nagrodą III stopnia Ministerstwa Szkół Wyższych (1971), odznaczenie Złotym Krzyżem Zasługi (1974) oraz przyznanie szeregu nagród uczelnianych.

Antoni Gawel

SUMMARY

Dr. Karol Prochazka, whose premature death on February 19, 1982 was a painful loss for Polish geological sciences, was born in Nowy Sącz on July 26, 1926. During the 2nd World War he participated in the Polish resistance movement and attended secret secondary school.

In 1952 Prochazka graduated in mineralogy at the Jagiellonian University in Cracow and afterwards, for several years was employed as assistant and senior assistant of the Department of Mineral Raw Materials of the Academy of Mining and Metallurgy, specializing himself in geology, hydrogeology and mineralogy of salt deposits. In 1962, he returned to the parent Department of Mineralogy and Petrography of the Jagiellonian University where in 1968 obtained the Ph.D. degree on the ground of the thesis "Influence of diapiric salt structures of Kłodawa and Uścików on the salinity of country rocks and well waters".

Dr. Prochazka was the author or coauthor of 25 publications. Some of them are concerning carnallite-bearing potassium-magnesium Zechstein rock salts of N Poland. When studying them, he discovered (for the first time in Polish deposits) the occurrence of boracite. Several papers are dealing with hydrogeochemistry and hydrogeology of ground waters connected with salt diapirs (including his doctor's thesis). A series of Prochazka's papers is devoted to peculiar varieties of rocks from salt deposits in Wieliczka near Cracow, as eg. dolomitic salt, Sr and Ba-bearing deposits etc.

As a very experienced analyst, dr. Prochazka participated in several complex geochemical studies as eg. of the Cotopaxi volcano in Ecuador, hydrated Ni minerals in Lower Silesia or of the Węglówka marls.

Dr. Prochazka was a talented and popular academic teacher, highly devoted to his duties in the Institute. For many years he was arranging a new exposition of historical mineralogical collections of the Jagiellonian University. One of the results of his work in this field was the monograph on this collection and its detailed photographic and factographic documentation.

With premature death of Dr. K. Prochazka Polish geology and mineralogy have lost one of very few specialists in complex study of salt deposits and his numerous friends a man and colleague of deeply human personality.

summarized and translated by W. Narębski

SPIS PUBLIKACJI DR. KAROLA PROCHAZKI

1956. O skale karnalitowej w złożu solnym Inowrocławia. *Zesz. Nauk. AGH, Geologia*, 1, Kraków (wspólnie z A. Wałą).
1956. Sole potasowo-magnezowe w złożach Inowrocławia i Wapna. *Acta Geol. Pol.* 6, Warszawa (wspólnie z J. Poborskim i A. Wałą).
1957. O występowaniu boracytu w złożu solnym Inowrocławia. *Arch. Miner.* 21, 2, Warszawa.
1959. Sól dolomityczna w złożu Wieliczki. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 29, 1, Kraków (wspólnie z A. Wałą).

1960. Sól kamienna i sole potasowo-magnezowe jako surowce chemiczne. *Prz. Gór.* 16, 2, Katowice.
1960. O wyciekach naturalnych roztworów solnych w złożu Inowrocławia i Wapna. *Spraw. Pos. Kom. Nauk. PAN Oddz. Krak.*, Kraków.
1961. O możliwościach wykorzystania soli magnezowych ze złoża w Kłodawie przez przemysł metalurgiczny. *Prz. Nauk.-Techn. AGH* 11, Ser. H, 5, Kraków.
1961. Wstępne studium geochemiczne solanek występujących na Wale Kujawsko-Pomorskim. *Spraw. z Pos. Kom. Nauk. PAN Oddz. Krak.*, Kraków.
1962. Przyczynek do znajomości złoża solnego w Wapnie. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 32, 4, Kraków.
1962. Górnictwo solne jako źródło zasolenia wód. Komitet Inżynierii i Gospodarki Wodnej PAN, Sekcja Ochrony Wód, Kraków.
1966. Zagadnienie migracji soli i niektórych pierwiastków w nadległe utwory kłodawskiego wysadu solnego na przykładzie otworu K-83 a. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 36, 1, Kraków (wspólnie z Z. Biernat).
1968. Sole kamienne ze strontem i barem ze złoża solnego Wieliczki. *Spraw. z Pos. Kom. Nauk. PAN Oddz. Krak.*, Kraków (wspólnie z A. Wałą i J. Wiewiórką).
1969. Sole potasowe ze strontem i barem w złożu solnym Wieliczki. *Pr. Miner. Oddz. Krak. PAN* 18, Kraków.
1970. Wpływ wysadowych struktur solnych Kłodawy i Uścikowa na zasolenie skał nadkładu i wód studziennych Kujaw. *Pr. Geol. Oddz. Krak. PAM* 62, Warszawa.
1972. Vermikulit otulin kontaktowych intruzji żyłowych w złożu magnezytu w Wirach. *Spraw. z Pos. Kom. Nauk. PAN, Kom. Miner.*, 16, 2, Kraków (wspólnie z C. Harańczykiem i A. Wałą).
1972. O gazonośności skał solnych ze złoża w Inowrocławiu. *Tech. Posz.* 11, 42, Warszawa.
1974. O składzie chemicznym i mineralnym szarego iltu solnego z Inowrocławia. *Studia i Materiały do dziejów żup solnych w Polsce*, 3, Muzeum Żup Krakowskich, Wieliczka.
1974. Uwodnione krzemiany magnezowo-niklowe z Wir na Dolnym Śląsku. *Pr. Muzeum Ziemi* 22, Warszawa (wspólnie z C. Harańczykiem).
1975. Sprawozdanie z badań spektralnych niektórych wód słonych i solanek z Kujaw. *Spraw. z Pos. Kom. Miner. Oddz. Krak. PAN*, Kraków.
1976. O możliwości występowania minnesotaitu (talku żelazistego) w soli kamiennej z Inowrocławia. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 46, 3, Kraków (wspólnie z M. Bielskim).
1979. Geology, geochemistry and petrogenesis of volcanics of Cotopaxi (Ecuador). *Pr. Miner. Kom. Nauk Miner. PAN* 61, Kraków (wspólnie z A. Paulo, W. Narębskim, N. Bakun-Czubarow i in.).
1979. Sedymentacja margli z Węgierki. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 49, 1–2, Kraków (wspólnie z S. Geroch, M. Krysowską-Iwaszkiewicz, M. Michalikiem i in.).
1980. Zbiory mineralogiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. *Pr. Muzeum Ziemi* 21, Warszawa.
1982. Wyroby artystyczne z minerałów ze zbiorów Muzeum Mineralogicznego UJ w Krakowie. *Wszechświat* 1–2, Kraków.